

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА

Вступ. Проблема підвищення ефективності зернопродуктового виробництва є одним з визначальних факторів економічного і соціального розвитку суспільства. У нашій країні є досить потужний виробничий потенціал, але його якість не задовольняє теперішнім потребам і використовується він незадовільно. Основні засоби зістарілі фізично й морально. В результаті зменшується продуктивність праці, менш розвинута інфраструктура виробництва (транспорт, зв'язок, матеріально-технічне забезпечення, склад-ське господарство).

Людство тисячоліття майже не торкалось природних ресурсів, а теперішні покоління використовують ці ресурси неймовірно швидкими темпами. Рівень потреб споживачів постійно підвищується, що викликає постійне збільшення потреби національного господарства в електроенергії, паливі, сировині. Все це загострює проблему підвищення ефективності.

Питання економічної ефективності зернового виробництва досліджували у своїх працях Волинець В.Л. [2], Мінаков І.А. [3], Обелець О.С. [4] та багато інших науковців.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз ефективності виробництва зерна підприємствами Запорізької області та визначення основних умов її формування.

Результати. Ефективність зерновиробництва має велике значення як для всього аграрного виробництва, так і економічного й соціального розвитку сільських територій. Без продовольчого зерна не може обходитися будь-яка держава для забезпечення потреб у продовольстві населення, а без кормового зерна неможливий розвиток тваринництва, не можна досягти дотримання якісних сівозмін при відсутності в них зернових культур [1, с.117].

Ефективність виробництва – складна економічна категорія, що відображає дію об'єктивних економічних законів, яка у кінцевому підсумку проявляється в результативності виробництва. Разом з тим ефективність є тією формою, в якій реалізується мета виробництва – максимум продукції при мінімізації затрат на її виробництво.

Ефективність виробництва зерна полягає у збільшенні врожайності високоякісного зерна з кожного гектара посівної площі, зниженні собівартості й зростанні прибутку від реалізації продукції.

Собівартість продукції складається із сукупності витрат пов'язаних з виробництвом продукції (табл. 1). У структурі витрат на виробництво зерна у підприємствах Запорізької області найбільшу частку складають витрати на мінеральні добрива і нафтопродукти. Їх частка у загальній структурі витрат становить, відповідно, 17% та 15%. Значними також є витрати на насіння та посадковий матеріал, на їх долю приходить 10,7%, а прямі витрати на оплату праці становлять 9,8% від загальних витрат.

Виробництво зерна завжди було високоефективною галуззю. Його рентабельність у 1994 році перевищувала 180%. У сучасній ситуації при відсутності державного замовлення й нестачі грошей на засоби захисту рослин, сільськогосподарські товаровиробники опинилися у досить скрутному становищі.

У 2009 році у Запорізькій області функціонувало 476 підприємств різної форми власності, що займалися вирощуванням та реалізацією зернових культур. Проте в більшості з цих підприємств рівень рентабельності не перевищував 10%, а 160 підприємств взагалі були збитковими. 45 підприємствам відповідає найвищий рівень рентабельності та найменший показник повної собівартості.

Обвал рівня рентабельності пов'язан із значним погіршенням урожайності зернових культур та подорожчанням цін на енергоносії та технічні засоби. Разом з тим,

через складні погодні умови 2007 року було отримано низький рівень валового збору зернових культур, що спровокувало зростання рівня цін та як наслідок незначне підвищення рівня рентабельності.

Таблиця 1

Рівень та структура витрат на виробництво зерна у підприємствах Запорізької області

Статті витрат	2009 рік	
	тис.грн.	%
Матеріальні витрати, з них:	601657,1	61,1
насіння та посадковий матеріал	105891,6	10,7
Мінеральні добрива	166659,0	17,0
Нафтопродукти	147406,0	15,0
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	78817,1	8,0
Решта матеріальних витрат	102883,4	10,4
Прямі витрати на оплату праці	96501,5	9,8
Інші прямі та загально-виробничі витрати, з них:	286550,3	29,1
Амортизація	75362,7	7,7
відрахування на соціальні заходи	35705,6	3,6
Решта інших прямих заг.-виробничих витрат	175481,9	17,8
Всього	984708,9	100

* складено з використанням статистичних даних [5, с. 74-83]

Склалася парадоксальна ситуація з огляду на співвідношення динаміки цін, обсягів продажу зернових культур та розмірів отриманих прибутків. Виробники зернових культур, реалізувавши у 2008 році більше зернових за вищими цінами попередніх років скаржаться на недоотримання прибутків. Пояснити це можна зростанням сукупної пропозиції зернових культур при необхідності повернення одержаних раніше банківських кредитів, проведення розрахунків по заробітній платі та з працівниками і пайовиками в рахунок орендної плати.

У 2009 році порівняно з 2000 роком виробництво зерна у Запорізькій області збільшилось майже у два рази, що дає можливість при повному задоволенні внутрішніх потреб в зерні та продуктах його переробки виділити значну частину на експорт. Проте низька ефективність зерновиробництва не дає можливості використати наявні резерви зростання валових зборів зерна.

При аналізі ефективності виробництва зерна необхідно брати до уваги розміри підприємств. Найкрупнішими виробниками зернових культур в Запорізькій області є товариства з обмеженою відповідальністю. Саме ця форма власності є найбільш розповсюдженою в регіоні серед підприємств, що займаються вирощуванням зернових культур.

Нами було проаналізовано основні економічні показники роботи 25 типових підприємств Мелітопольського та Якимівського районів Запорізької області, що займаються виробництвом та реалізацією зернових культур, з них 13 товариств з обмеженою відповідальністю, 5 фермерських господарств та 7 приватних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

**Основні економічні показники роботи підприємств різної форми господарювання по
Запорізькій області у 2009 році**

Основні економічні показники	Товариства з обмеженою відповідальністю	Фермерські господарства	Приватні підприємства
Кількість підприємств	13	5	7
Зібрана площа зернових культур, га	2300	1575	528
Урожайність, ц/га	27,2	28,1	19,9
Валовий збір, т	6255,6	4428,9	1055,1
Реалізовано, т	4782,3	4298,0	480,9
Товарність, %	76,4	97,0	45,6
Виробнича собівартість, тис.грн	2709,6	2594,2	363,0
Повна собівартість, тис.грн	3039,8	2703,1	469,5
Ціна реалізації 1 т, грн	667,5	719,6	850,9
Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис.грн	3192,2	3093,0	409,2

* складено автором на основі зібраної за підприємствами інформації

Встановлено, що найбільші зібрані площі, а отже і валові збори зернових мають товариства з обмеженою відповідальністю. Проте, незважаючи на значно менші розміри фермерських господарств, кількість реалізованого ними зерна незначно менша за кількість реалізованого зерна товариствами з обмеженою відповідальністю. Нижча товарність зерна у більш крупних підприємствах пояснюється диверсифікацією їх діяльності, та необхідністю залишку зерна для задоволення внутрішніх потреб (для тваринницької галузі, переробки на борошно, крупи та ін.).

Для найменших за розмірами приватних підприємств характерна найвища ціна реалізації 1 т зерна – 850,9 грн, порівняно з 667,5 грн реалізаційної ціни товариств з обмеженою відповідальністю та 719,6 грн – фермерських господарств.

Значну роль у формуванні ефективності діяльності підприємств, що займаються вирощуванням зернових культур відіграє спеціалізація їх діяльності. Це пояснюється, насамперед тим, що підприємство може не розпрошувати свої ресурси, а зосередити їх на одному чи кількох напрямках виробництва.

Таблиця 3

**Вплив спеціалізації підприємств з виробництва зерна по Запорізькій області на
ефективність їх діяльності**

Показники	Рівень спеціалізації підприємств на виробництві зернових культур		
	до 50%	51-75%	більше 75%
Виробнича собівартість 1 т, грн.	754,8	585,7	566,6
Повна собівартість 1 т, грн.	976,3	635,6	610,3
Виручка від реалізації 1 т, грн.	850,9	667,5	698,4
Прибуток від реалізації 1 т, грн.	-125,4	31,9	88,1
Рівень рентабельності, %	-12,8	5,0	14,4

* розрахунки автора на основі даних внутрішньої бухгалтерської звітності підприємств

Аналіз підприємств Запорізької області, згрупованих за трьома рівнями спеціалізації на вирощуванні зернових культур (до 50% від загальної кількості виробленої продукції рослинництва, від 51% до 75% та більше 75%) довів, що підприємства, які мають вищий рівень спеціалізації, отримують більше прибутку у розрахунку на одиницю виробленої продукції. Таким чином, підприємства з рівнем спеціалізації 75% мають рівень рентабельності виробництва 14,4%, з нижчим рівнем спеціалізації 51-75% - 5%, а проаналізовані підприємства з рівнем спеціалізації менше 50%, взагалі виявилися збитковими (табл. 3).

Отже, визначальним фактором у підвищенні ефективності підприємств зерновиробничої галузі є розвиток виробництва й поліпшення якості зерна, передусім за рахунок впровадження інвестиційно-інноваційних моделей його розвитку.

Нові технології, інвестиції, збільшення внесення мінеральних та органічних добрив можуть внести суттєві зміни у зростання ефективності виробництва зерна, виходу його на внутрішній і зовнішній ринки.

Анотація

У статті розглянуто ефективність діяльності підприємств-виробників зерна у Запорізькій області та визначено основні умови її формування.

Ключові слова: виробництво зерна, ефективність, прибуток, розмір підприємства, собівартість, спеціалізація.

Аннотация

В статье рассмотрена эффективность деятельности предприятий-производителей зерна в Запорожской области и определены основные условия ее формирования.

Ключевые слова: производство зерна, эффективность, прибыль, размер предприятия, себестоимость, специализация.

Abstract

The article describes the efficiency of enterprises-manufacturers of grain in Zaporizhzhya region and identifies the key conditions of its formation.

Keywords: grain production, efficiency, profits, company size, cost, specialization.

Список використаних джерел:

1. Балабанов Г.В. Територіальна сегментація продовольчого ринку України; Зернопродуктовий комплекс України: структура і територіальна організація / Г.В. Балабанов ; Проект аграрної політики в Україні Університету штату Айова. – К., 1999. – 106 с.
2. Волинець В.Л. Економічна ефективність зернопродуктового виробництва в підприємствах АПК та шляхи її підвищення : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / В.Л. Волинець. – К., 2003. – 179 с.
3. Минаков И.А. Повышение эффективности производства зерна в условиях становления рыночных отношений / И.А. Минаков, Н.Н. Евдокимов // Экономика сельского хозяйства и перерабатывающих предприятий. – 2001. – № 3. – С. 10–12.
4. Обелець О.С. Економічна ефективність зернового виробництва в Україні / О.С. Обелець // Економіка АПК. – 2003. – № 10 – С. 59–64.
5. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств області за 2009 р. : статистичний бюлетень / [О.В. Сумцова]. – Запоріжжя, 2010. – 100 с.